

Unga lagöverträdare i socialtjänstens yttranden

- *En diskursiv textanalys*

Av: Sofie Andersson & Mikaela Hedenstedt

VT-09 SOPA63

Handledare: Lars B Ohlsson
Examinator: Gunilla Lindén

Titel: Young offenders in statements written by the social services – a discursive textual analysis.

Author: Sofie Andersson, Mikaela Hedenstedt

Keywords: Social worker, young offenders, statement, discourse

Abstract

The aim of this essay is to examine discourses in statements for young offenders aged 15 to 17 years written by the social service in closed criminal cases. The discourses are based on constructions of social background, social values and behavior and acceptance. We have also chosen to look at how statements written by the social service are being used in the verdict and the possible impact on the outcome of the decision. The method used in our essay is qualitative discourse analysis, using the Laclau and Mouffes discourse theory (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). We have gathered our empiri by Lund District Court and it consists of eleven statement from the social services, and associated verdict. The text of the documents were then analyzed and interpreted. We have identified that the discourses are based on the above constructions governing the formulation of opinion and can have an effect on the verdict.

Förkortningar

ART	Aggression replacement training
BBIC	Barns behov i centrum
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
LUL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
RF	Regeringsformen
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949:105)

Förklaring

I ett av ärendena vi tagit del av (B5435-08) fanns det två yttrande kopplade till samma dom då det var två unga som blivit dömda för samma brott. Därav har yttrandena samma ärendenummer. För att vi i texten skall kunna skilja på yttrandena har vi i citaten lagt till ett ”a” samt ett ”b” i direkt anslutning till att ärendenumret presenteras för att gestalta att det är två skilda yttranden. Vid eventuell sökning av ärendet skall således dessa bokstäver tas bort.

Ärendenummer

1. B4785-08	Kille	6. B926-08	Tjej
2. B5435-08a	Kille	7. B1199-08	Tjej
3. B5435-08b	Kille	8. B2597-08	Tjej
4. B5903-08	Kille	9. B4218-08	Tjej
5. B6206-08	Kille	10. B4876-08	Tjej
		11. B6207-08	Tjej

Innehållsförteckning

Förord	5
1. Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Lagprocessen för unga lagöverträdare	7
1.5 Socialtjänstens yttrande	8
1.5.1 Uppgifter som yttrandet skall innehålla	9
1.5.2 Uppgifter som yttrandet bör innehålla	10
2. Tidigare forskning	11
3. Teori och metod	14
3.1 Urval	14
3.2 Val av metod	15
3.3 Diskursanalys som teori och metod	15
3.3.1 Olika angreppssätt inom diskursanalys	16
3.3.2 Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori	17
3.3.3 Begrepp från Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori	17
3.4 Vårt tillvägagångssätt för analys av empiri	18
3.5 Metodproblem samt kritik mot diskursanalys	19
3.6 Etiska överväganden	19
3.7 Arbetsfördelning	19
4. Empiri och analys	20
4.1 Påföljden konstituerar den unge	20
4.2 Beteende och acceptans	24
4.3 Social bakgrund	26
4.3.1 Sociala värderingar	29
4.4 Fäder och mödrars roller i socialtjänstens yttranden	29
4.5 Yttrandets tillämpning i domen	31
4.6 Sammanfattning av empiri och analys	35
5. Diskussion	37
5.1 Funderingar som väckts hos oss under arbetets gång	40
Referenser	41

Förord

Arbetet med denna uppsats har på många sätt varit lärorikt, stimulerande och roligt. Vi har fått svar på våra centrala frågeställningar, men även berikats med nya perspektiv och kunskaper. Uppsatsen hade inte varit möjlig utan det stöd vi fått, vi vill därför tacka personal vid Lunds tingsrätt som varit behjälpliga med vår empiri. Vi vill även tacka vår handledare Lars B Ohlsson som under arbetets gång bidragit med råd och engagemang. Vi hoppas nu att du som läsare ska finna vår uppsats intressant.

Lund, maj 2009

Sofie Andersson & Mikaela Hedenstedt

1. Inledning

Vi kommer i detta avsnitt presentera våra tankar och idéer kring valet av uppsatsämne, vårt syfte med uppsatsen samt frågeställningar. Därefter förklarar vi avgränsningar vi gjort och presenterar hur lagar och förfaranden kring unga lagöverträdare går till.. Vi kommer även att beskriva hur ett yttrande utformas av socialtjänsten.

1.1 Problemformulering

Under 1980-talet myntades begreppet "Ungdomsvåldet" av medierna (Ohlsson & Swärd, 1994). Begreppet har därefter varit vanligt förekommande i media och ämnet är ständigt i fokus. Den bild media förmedlar idag bidrar enligt oss till en uppfattning om att ungdomsbrottsligheten ständigt ökar och har så gjort under en lång tid. Med rubriker som exempelvis: "Fyrdubbling av rån – bland ungdomar" (Metro, 090505) och "Polisens specialgrupp ska stoppa ungdomsbrotten" (Aftonbladet, 070209) framställs ungdomsbrott som ett samhällsproblem. Så har ungdomsbrottsligheten även hanterats som ett samhällsproblem då samhället under lång tid har arbetat förebyggande för att motverka våld bland ungdomar (Ohlsson & Swärd, 1994).

Vi accepterade medias bild och hade uppfattningen om att ungdomsvåldet ökade, vilket väckte vårt intresse för frågor kring unga lagöverträdare. När vi undersökte ämnet närmare visade det sig dock att forskare som har arbetat med frågan om huruvida ungdomsvåldet verkligen ökar eller inte, parallellt med medias framställning (Ohlsson & Swärd, 1994), kommit fram till att antalet brott bland unga successivt har minskat från år 1995-2005 (BRÅ, 2006). Vi förstod därmed att ungdomsbrottsligheten är ett välutforskat ämne och vi ville därför hitta ett mindre utforskat tema inom detta område. Vi kom då att tänka på ytterligare en debatt som fått stor medial uppmärksamhet och väckt vårt intresse; diskussionen kring personbeskrivningar av offren i våldtäktsfall. Det har varit en stor diskussion om att försvarsadvokater ibland använder frågor om klädsel, alkoholvanor och sexuella erfarenheter för att minska offrets trovärdighet. Frågorna är inte alltid relevanta för bedömningen av målet, trots det ställs denna typ av frågor och kan få en effekt på utfallet (SvD, 081227). Det föddes då en tanke hos oss om hur ungdomar som begått brott faktiskt presenteras i socialtjänstens yttrande och sedermera i domen. Vi fann detta extra intressant då unga lagöverträdare är en utsatt grupp eftersom de är minderåriga och därmed är mer eller mindre utelämnade till samhället och vid begånget brott till utredande socialsekreterare.

Det vi är intresserade av är hur de unga lagöverträdarna beskrivs i socialtjänstens yttranden samt vad utredande socialsekreterare finner viktigt att förmedla till rätten och på vilket sätt yttrandet används i domen. Vi vill vara öppna för att se eventuella samband eller mönster i texten då det är textens uppbyggnad vi är intresserade av.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur ungdomar mellan 15-17 år som begått lagbrott faktiskt presenteras i socialtjänstens yttranden med hjälp av diskursanalys som teori och metod.

- Hur konstrueras och framställs den unge diskursivt i socialtjänstens yttranden?
- Hur konstrueras och framställs social bakgrund, sociala värderingar samt beteende och acceptans diskursivt i socialtjänstens yttranden?
- I vilken utsträckning kommer den unges vårdnadshavare; moder och fader till tals och hur framställs de i socialtjänstens yttranden?
- Används yttrandena i domen och i så fall på vilket sätt?

1.3. Avgränsningar

Socialtjänstens yttrande som åklagaren begär in i brottsmål gällande unga lagöverträdare utgör vår huvudsakliga empiri. I avseende att titta på yttrandets tillämpning i domen har vi således även tagit del av tillhörande domar. Vi kommer lägga vikt vid att analysera och diskutera hur den tilltalade personen framställs i socialtjänstens yttrande då detta är syftet för vår uppsats. Vi kommer därför inte att diskutera brott och påföljd.

1.4 Lagprocessen för unga lagöverträdare

När en ungdom under 18 år misstänks för ett brott och blir gripen av polisen genomförs ett polisförhör. Vid detta förhör skall en socialsekreterare alltid närvara som en stödjande insats, dock ej i de fall då det är till men för utredningen (7§ LUL). Efter polisförhört har sedan en socialsekreterare ett bedömningssamtal där de tillsammans går igenom ytterligare vad som har inträffat samt skydds- och riskfaktorer kring den unge. Utifrån vad som framkommer i dessa samtal bedömer socialsekreteraren även det eventuella behovet av att en utredning enligt SoL 11 kap. 1§ inleds. Antalet bedömningssamtal kan variera. Därefter är det åklagaren som begär

in ett yttrande (11§ LUL) från socialtjänsten om denne finner det nödvändigt (Socialstyrelsen, 2009).

1.5 Socialtjänstens yttrande

Den information socialtjänsten ska ge domstolen regleras i LUL. 1 januari 2007 skedde ett antal ändringar kring handläggningen av ärende gällande unga lagöverträdare. Ändringarna grundar sig på propositionen 2005/06:165 ”Ingripanden mot unga lagöverträdare”. Syftet med ändringarna var att skapa rutiner för bättre samverkan mellan myndigheter, rättsväsendet och socialtjänsten genom utbyte av kunskaper och erfarenhet på lokal nivå. Målet är att rutinerna skall leda till ökad enhetlighet vid handläggning av ärenden om unga lagöverträdare. Under mars månad 2009 gav Socialstyrelsen ut en handbok över hur socialtjänsten skall samt bör handlägga ärenden gällande unga lagöverträdare (Socialstyrelsen, 2009). Innan Socialstyrelsens handbok utkom kunde socialtjänsten ta del av rekommendationer genom Socialstyrelsens allmänna råd, dock ej i samma omfattning som handboken. Uppdateringar av föreskrifter samt allmänna råd sker årligen (SOSFS 2008:30).

Yttranden från socialtjänsten sker på domstolens eller åklagarens begäran enligt LUL 11§. Yttrandet syftar till att ge rättsväsendet information om den unges sociala situation samt eventuella vårdbehov. Domstolen skall först bedöma om det finns grund för socialtjänstens insatser, nästa steg är en bedömning av om de föreslagna insatserna är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde, art och den unges tidigare brottslighet (Tärnfalk, 2007). Yttrandet tillmäts stor juridisk betydelse för straffprocessen, då yttrandet vid åtal används som underlag för valet av påföljd. Domstolen är dock inte tvungen att följa de föreslagna påföljderna i yttrandet utan en egen bedömning av den unges behov kan göras (Socialstyrelsen, 2009).

I yttrandet skall de uppgifter som är nödvändiga för att domstolen ska kunna bilda en uppfattning om den unge redovisas. Vidare skall en bedömning göras huruvida den unge har ett särskilt behov av insatser enligt SoL eller LVU och vilka åtgärder som av socialtjänsten anses lämpliga. När ett yttrande begärs är det socialtjänstens skyldighet att inleda en utredning enligt SoL 11 kap 1§. Utredningen ligger sedan till grund för yttrandet. Ett yttrande behöver inte inhämtas från socialtjänsten i de fall då brottet ungdomen misstänks för är ringa, om det är uppenbart att åtalsunderlåtelse kommer beviljas eller om det i övrigt anses omotiverat. Det

är socialtjänsten i den kommun som har ansvar för den misstänkte ungdomen som ansvarar för yttrandet. Hur lång tid socialtjänsten har på sig att utfärda ett yttrande avgör åklagaren i sin begäran, sedan är det upp till socialtjänsten att följa tidsangivelsen (ibid.). Tidsramen skall dock vara rimlig, vanligt är en tidsfrist omkring två veckor (Tärnfalk, 2007). I en del fall anger åklagaren också anvisningar för vad yttrandet ska innehålla (Socialstyrelsen, 2009).

I enlighet med SoL 3 kap. 5§ har barn och ungdomar som är aktuella hos socialtjänsten rätt att ta del av den information som finns och vara delaktig i utredningen. Den unges inställning till den pågående utredningen skall inhämtas och följderna av hans/hennes inställning till de föreslagna insatserna skall redovisas. Viktigt är även att försäkra sig om att information kring syftet med yttrandet nått fram till den unge samt vårdnadshavare (ibid.).

Enligt handboken från Socialstyrelsen (2009) skall yttrandet även följa en tydlig struktur och texten skall vara lätt att förstå. Yttrandet bör vara kortfattat, viktigast är dock att det innehåller tillräckligt med relevant information så att domstolen kan ta beslut i påföljdsfrågan. All information som utredande socialsekreterare samlar in om den unge under utredningen skall således inte redovisas i yttrandet utan främst de aspekter som ligger till grund för bedömningen. I yttrandet skall inte den unges redogörelse för brottet redovisas. Det är inte socialtjänstens uppgift att diskutera huruvida den unge är skyldig till brott eller ej. Socialtjänsten har en skyldighet att kommunicera yttrandet med den unge och dess vårdnadshavare. Likaså med eventuella övriga personer som tillfört yttrandet information (ibid.)

1.5.1 Uppgifter som yttrandet skall innehålla

Om den unge tidigare har haft eller har pågående insatser via socialtjänsten skall detta redovisas samt vad det är för insats det gäller. Likaså skall orsak till insats, dess omfattning samt utfall av insatserna redovisas. Vidare skall yttrandet innehålla en bedömning huruvida den unge har ett särskilt vårdbehov och därtill även en redovisning för de åtgärder som socialtjänsten avser att vidta. Om åtgärderna vidtas med stöd av SoL skall de redovisas i ett ungdomskontrakt eller om de vidtas med stöd av LVU i en vårdplan, dokumentet bifogas yttrandet. Typ av insats, omfattning samt varaktighet av åtgärder skall framgå även i dessa dokument. I de fall då åklagaren begär en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt, eller då det anses nödvändigt skall yttrandet även innehålla följande uppgifter; uppgifter om ungdomens familj och sociala relationer, medborgarskap,

hemspråk, skola och fritid, fysisk och psykisk hälsa, känslö- och beteendemässig utveckling, bruk av alkohol och andra droger samt tidigare kriminalitet (Socialstyrelsen, 2009).

1.5.2 Uppgifter som yttrandet bör innehålla

Vidare bör yttrandet innehålla uppgifter om vilka brottsmisstankar som ligger till grund för yttrandet samt hur de föreslagna åtgärderna eller vården förväntas motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Huruvida den unge är lämplig för ungdomstjänst och dennes inställning till ungdomstjänst bör också framgå i yttrandet. Om medling blir aktuellt bör även den unges inställning till detta redovisas. Vidare bör yttrandet innehålla en redogörelse för utredningsförfarandet så som information om kontakter inom och utanför familjen, metod osv. Lämpligt är även att redogöra för den unges samt vårdnadshavarnas inställning till föreslagen insats och hur innehållet i yttrandet kommunicerats (Socialstyrelsen, 2009).

2. Tidigare forskning

Nedan kommer vi att presentera delar av vad som har skrivits tidigare om socialtjänstens yttrande samt yttrandet i relation till domen.

Michael Tärnfalk (2007) har i sin avhandling; *Barn och brott – En studie om socialtjänstens yttranden i straffprocessen för unga lag överträdare* granskat socialtjänstens yttranden.

Tärnfalk fann att yttrandenas storlek, struktur samt innehåll varierar. Informationen om hur yttrandet inhämtats saknas ofta och enligt Tärnfalk finns det en mycket stor spridning i vad socialtjänsten yttrar sig om. Något som socialtjänsten dock yttrar sig om i många fall är brottsligheten. Hur socialtjänsten fått information om brottsligheten utöver polisanmälan är ofta oklart. I vissa yttranden tar socialtjänsten klart ställning i skuldfrågan och tolkar den unges egna beskrivningar. Variationerna i yttrandena finns även beträffande hur barn och föräldrar kommer till tals. Bristerna i yttrandena från socialtjänsten förklaras bland annat med tidspress, då de kan ha svårt att veta vad de kan erbjuda den unge för typ av vård under den angivna tidsramen. En annan förklaring är att socialtjänsten saknar kunskap om lagens krav och domstolens behov av innehållet i yttranden. Ytterligare en förklaring ger Kerstin Svensson (2000) i sin artikel: ”*Socionomers roll i påföljdsvalet*”, där Svensson menar att socionomerna ofta beskriver brister som anses finnas kring ungdomen på grund av att socionomerna söker efter brister.

Tärnfalk (2007) har vidare studerat på vilket sätt domstolen hänvisar till socialtjänstens yttrande i domen. Han såg att direkta hänvisningar från yttrandena görs av domstolen. I en del fall framgår det tydligt att domstolen följer socialtjänstens bedömning även om det inte direkt framgår i texten. I andra fall är det mer tveksamt om det är yttrandet som ligger till grund för innehållet, men samtidigt kan det inte uteslutas menar Tärnfalk.

Både socialtjänsten och domstolarna förväntas vara objektiva och opartiska samt behandla lika fall lika (RF 1 kap. 9§). Oberoende av vad socialtjänsten yttrar sig om har domstolen makt att besluta. Enligt Tärnfalk kan det konstateras att vare sig socialtjänsten eller domstolarna följer principen om likabehandling på ett konsekvent sätt. Genom de olika sätt påföljder bestäms för pojkar och flickor som begått brott blir det mycket svårt att förutse vilken påföljd som blir aktuell. Tärnfalk fann att fall där omständigheterna ser ut att vara likartade leder till olika påföljder.

Via en enkätundersökning genomförd av BRÅ (2002) som presenteras i rapporten:

”Åklagares, domares och socialtjänstens syn på påföljdssystemet för unga” undersöks bland annat synen på socialtjänstens yttranden. Det framkom genom undersökningen att både domare och åklagare ansåg att yttrandena från socialtjänsten många gånger var bristfälliga vad det gäller konkreta uppgifter om vilken insats som planeras för den unge samt dess omfattning och varaktighet. Anledningen till att sådana uppgifter saknas beror enligt socialtjänsten många gånger på den tidspress som yttrandet skrivs under. Åklagarna delar denna uppfattning men tror dock främst att bristerna beror på att socialtjänsten saknar kunskaper om lagens krav.

Kerstin Svensson (2000) har i sin artikel: *”Socionomers roll i påföljdsvalet”* under en begränsad tid granskat ett antal yttranden från socialtjänsten och frivården i en kommun för att undersöka vilken roll socionomen har i valet av påföljd gällande unga lagöverträdare. Enligt Svensson har socionomen en dubbel roll; en som representant för den verkställande myndigheten (socialtjänsten) samt en som genomförare av de utarbetade domarna. Socialtjänstens dubbla roll, att å ena sidan vara en vårdande och utredande instans och å andra sidan bära ansvaret för att påföljden (överlämnande till vård inom socialtjänst) samt verkställande av straffet ungdomstjänst, kan leda till konsekvenser för domens utfall och därmed ungdomen det berör.

En annan forskare som har undersökt förhållandet mellan sociala myndigheter och domstolar är Lupita Svensson (2006). I sin avhandling *”Häktad eller omedelbart omhändertagen? En studie om akuta frihetsberövanden av unga lagöverträdare”* fann L. Svensson i likhet med Kerstin Svensson (2000) att socialtjänstens agerande är betydelsefullt. L. Svensson undersökte de faktorer som har betydelse för utfallet av domen. Dessa är inte faktorer som med självklarhet har stöd i lagstiftningen, utan myndigheterna skapar nya normer vilka verksamheter förhåller sig till. L. Svensson framhåller samhällets dubbla uppgifter gällande unga lagöverträdare, socialtjänstens individriktade måluppfyllelse och straffrättens allmänprevention som följer regelsystemet och dess normer. L. Svensson menar att svårigheter lätt kan uppstå i konflikten mellan de båda uppgifterna. De olika uppgifterna skall dock inte leda till olika behandling, exempelvis hänsynstagande till etnisk bakgrund, bostadsort eller kön. Dessvärre visar L. Svenssons studie att detta förekommer. Vidare kom L. Svensson fram till att olika egenskaper hos de unga lagöverträdarna blev avgörande för hur de kom att behandlas. Det framkommer även i studien att det inte är de rättsliga förutsättningarna

som styr vilken form av frihetsberövande som blir aktuellt, det är andra faktorer som styr utifrån de olika verksamheternas funktioner.

Margaretha Järvinen (2002) menar att socialtjänsten och domstolarna skapar sina klienter. Systemet skapar därmed klienten och insatserna samt påföljderna designas för specifika klienttyper. Dessa specifika klienttyper har bildats utifrån speciella föreställningar om klienters sociala problem. Socialarbetarna utreder och omdefinierar ärenden för att de skall passa in i systemets uttalade och outtalade förståelse av brottslighet (Järvinen, 2002).

Enligt Tärnfalk (2007) kan forskningen på detta område sägas vara begränsad till ett statligt, straffrättsligt perspektiv. Tärnfalk menar vidare att den mesta kunskapen som finns om socialtjänstens yttranden i huvudsak är sammanställd av BRÅ.

3. Teori och metod

Vi kommer i detta avsnitt att redogöra för vårt empiriska urval och diskursanalysens riktlinjer som teori och metod samt Laclau och Mouffes diskursteori. Hur vi har analyserat vår empiri kommer också att framkomma i detta avsnitt. Vi har även valt att förklara varför vi har valt kvalitativ metod samt vilka problem och vilken kritik som framförs mot kvalitativ metod och diskursanalys. Vi kommer också att redogöra för våra etiska överväganden och arbetsfördelning.

3.1 Urval

Med hjälp av databaser vid Lunds tingsrätt letade vi fram ärenden gällande brottsmål med unga lagöverträdare. Vår främsta urvalskategori var avslutade ärenden där vi kunde se att ett yttrande från socialtjänsten inhämtats. När vi hade fått fram ärendenummer utifrån ovan nämnda kriterier fick vi hjälp av personal vid Lunds tingsrätt att plocka fram de aktuella akterna. I dessa akter fann vi bland annat de två dokument vi efterfrågade; socialtjänstens yttrande och domen. Anledningen till att vi sökte efter avslutade ärenden var dels att domen är avkunnad och dels att socialtjänstens yttranden blir offentliga då ärendet är avslutat (TF 2 kap.).

Vi har tagit del av elva yttranden med tillhörande dom. I sex av elva ärenden är den unge en tjej och i resterande fem en kille. Vår ambition har varit att använda och citera de elva yttrandena i lika stor utsträckning. Detta har dock inte varit möjligt då yttrandenas utförande har påverkat vår användning. Ett yttrande (B4218-08) har använts sparsamt då dess innehåll var begränsat. Ett annat yttrande (B5903-08) har fått större utrymme i vår analys, vilket beror på dess omfattning. De övriga yttrandena har citerats med en förhållandevis jämn fördelning.

Vi är medvetna om att vi har haft en avgörande roll för urvalet av vårt empiriska material samt att urvalet bygger på att vi har identifierat ett antal variabler i materialet vi ämnar undersöka (Aspers, 2007); variablerna är således brottsmål, ålder och avslutat ärende. Vi har på så sätt gjort ett medvetet urval, dock hoppas vi genom försök att variera vår empiri att den leder till ökad generaliserbarhet, även om det inte är vårt främsta syfte att generalisera empirin (ibid.).

3.2 Val av metod

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod då det ger en öppenhet och flexibilitet för nya inriktningar. Vi är intresserade av att se hur unga lagöverträdare faktiskt beskrivs i socialtjänstens yttrande och därmed finner vi varje beskrivning i dokumenten intressanta. Vi är även intresserade av att titta på hur yttrandet används i domen. Att undersöka beskrivningar av olika förekomster är en av fördelarna med kvalitativ metod.

Kvalitativ metod ger möjlighet till tolkningar av materialet och kan ses som en tolkningsprocess (Denscombe, 2000). Metoden kan även ge oss möjlighet att upptäcka olika betydelser och analysera dem under arbetets gång, vilket kan ge nya intressanta inriktningar. I den kvalitativa metoden ges även möjlighet att lyfta fram vissa delar eller detaljer i analysen. Vi är inte intresserade av i vilken utsträckning eller hur vanligt det är att begrepp och ord kopplade till social bakgrund, sociala värderingar samt beteende och acceptans förekommer i socialtjänstens yttrande. Istället vill vi med hjälp av den kvalitativa metoden undersöka innehållet av ovan nämnda konstruktioner i dokumenten, vilket kan ge variation snarare än generaliserbarhet (ibid.).

Vid en studie av detta slag ges det möjlighet att tillämpa diverse kvalitativa textanalyser (Denscombe, 2000). De metoder vi haft i åtanke för denna undersökning är; innehållsanalys och argumentationsanalys. Valet föll slutligen på diskursanalys då vi anser att denna metod är bäst lämpad för den information vi avser undersöka. Diskursanalysen ger oss en metodologisk ram att utgå från (Bergström & Boréus, 2005). Den kan dock inte enbart ses som en metod lösryckt från teoretiska perspektiv. Diskursanalys är ett angreppssätt som inkluderar både teori och metod (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Vi har därför valt att presentera diskursanalys som teori och metod under en egen rubrik i nästa stycke.

3.3 Diskursanalys som teori och metod

Diskursbegreppet är mångfacetterat och kan ha flera olika betydelser i olika sammanhang. Enligt Nationalencyklopedin (090319) definieras diskurs som en helhet av sammanhängande uttryck, utsagor och begrepp. Enligt Bergström och Boréus (2005) kan diskurs ha betydelsen summan av interaktioner. I de flesta sammanhang innebär dock ordet diskurs en idé om hur språket är strukturerat i olika mönster och att människor agerar efter denna struktur i olika sammanhang (Winther Jørgensen & Phillips, 2000).

Diskursanalysen bygger på socialkonstruktionism och är ett av flera socialkonstruktionistiska angreppssätt. Det är lämpligt inom olika sociala sammanhang såväl i språk som i text. Enligt diskursanalys bildas vår verklighetsuppfattning genom språket. Språket skapar representationer om verkligheten, som i sin tur bidrar till att skapa den. Människor beskriver handlingar och fenomen på olika sätt, vilket bildar olika uppfattningar om verkligheten; detta leder i sin tur till olika sociala konsekvenser. Med hjälp av diskursanalys är det tänkt att självklarheter ska upptäckas. Genom att analysera det som skrivs eller sägs för att se vilka mönster som kan tydas och vilka sociala konsekvenser som olika framställningar av verkligheten kan få upptäckas diskurser. Diskursteorin har ett brett fokus och syftet är att skapa en förståelse av det sociala som diskursiv konstruktion. Diskursanalys skall dock inte användas för att söka efter vad som är sant eller falskt i empirin, däremot är det möjligt att undersöka hur en del uttalanden blir accepterade som sanna och andra inte (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Yttrande och dom är ur ett diskursperspektiv inte mer sanna än det som står i en veckotidning. De är alla delar av verkligheten och gör på olika sätt anspråk på att säga någonting om världen (Börjesson, 2003). En viktig aspekt i diskursanalytisk forskning gäller frågan om vem som får tala, vem som definieras som mest initierad och kunnig. I den kontext diskursen verkar råder en talordning som kan upptäckas genom olika benämningar. Exempelvis kan universitetet ses som en kontext där rektorn är den högst uppsatta och därmed har störst anspråk på att tala. Den akademiska kontexten har sina egna sätt kring traditioner, vilka betraktas som givna. Ett exempel är hur man får tala och vem som får tala i olika sammanhang (ibid.). Det diskursiva angreppssättet kan ge oss möjlighet att undersöka det som faktiskt skrivs om unga lagöverträdare i socialtjänstens yttranden samt domar. Angreppssättet ger oss även möjligheter att undersöka eventuellt förekommande mönster.

3.3.1 Olika angreppssätt inom diskursanalys

Det finns olika sätt att förhålla sig till diskursanalys. Winther Jørgensen och Phillips (2000) har sammanfattat tre angreppssätt; Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori, Den kritiska diskursanalysen (Norman Fairclough) samt Diskurspsykologi. Vi har valt att främst använda oss av Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori då vi med hjälp av deras begrepp kan kartlägga de diskurser som råder i socialtjänstens yttranden och därmed se hur den unge faktiskt framställs.

3.3.2 Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori

Laclau och Mouffes (se Winther Jørgensen & Phillips, 2000) teori bygger på en sammansättning av den marxistiska traditionen och strukturalismen/poststrukturalismen. Författarna menar att det i varje social process sker betydelsebildningar som går ut på att låsa fast betydelser i varje kontext med bestämda tecken. Denna process blir till slut ohållbar eftersom kontexter och därmed betydelser ständigt skiftar; Laclau och Mouffe menar dessutom att det inte är nödvändigt. Diskursanalysens syfte är enligt dem att kartlägga dessa processer av fasthållande av betydelser som vi ofta uppfattar som naturliga. En diskurs är därmed en fixering av betydelse inom en bestämd domän. Laclau och Mouffe beskriver begrepp som har olika betydelser för diskursen. Premissen för Laclau och Mouffes diskursteori är att allting är kontingent. Alla diskurser och därmed allt samhälleligt kunde varit annorlunda och kan alltid bli annorlunda. Vi har valt att presentera deras begrepp i ett eget avsnitt nedan.

3.3.3 Begrepp från Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori

Artikulering: Ord som i sig inte säger mycket utan får mening genom andra ord (ibid.). Exempelvis får ordet/begreppet livsstil betydelse utifrån de ord som beskriver livsstilen.

Det diskursiva fältet: Alla de möjligheter som diskursen utesluter. Det är en samling med betydsetillskrivningar av ord som har haft eller har betydelse i andra diskurser, vilka åsidosätts i den specifika diskursen för att skapa entydighet (ibid.). Genom att socialsekreteraren bygger upp texten på ett visst sätt och ger betydelse till specifika saker utesluts vissa möjligheter som haft betydelse i andra yttranden, dessa bildar ett diskursivt fält.

Element: Tecken som inte fått en bestämd betydelse och som därmed är mångtydiga (ibid.). I vår empiri kan det vara ord/begrepp som inte fått en bestämd betydelse utan betyder olika saker i de olika yttrandena.

Flytande signifikanter: Kampen om viktiga tecken i olika diskurser, de tecken som olika diskurser försöker ge innehåll åt på sitt sätt (ibid.). Det kan i socialtjänstens yttranden vara ord/begrepp som är öppna för tolkning och därmed får olika betydelser i olika yttranden. Exempelvis kan en socialsekreterare tolka vissa saker som nödvändiga att få med i yttrandet,

medan en annan tolkar andra saker som nödvändiga. Ordet nödvändig har därmed fått olika betydelse i de olika diskurserna.

Moment: Alla tecken i diskursen är moment och dess betydelse bestäms genom relationerna till varandra (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). I vår empiri kan momenten anses vara de rubriker som delar in yttrandet samt den text som följer under rubrikerna. Varje avsnitt i yttrandet bestäms i relation till de andra och tillsammans skapar de en bild av den unge.

Nodalpunkt: Ett privilegierat tecken som de andra tecknen ordnas kring och får sin betydelse genom (ibid.). I yttrandena kan en nodalpunkt vara ett ord/begrepp som får stor betydelse och påverkan i beskrivningen av den unge.

Subjektposition: Angiva positioner som subjekt kan inta i diskursen. Till dessa positioner knyts förväntade uppföranden och uttalanden (ibid.). I yttrandena kan den utredande socialsekreteraren anses ha en subjektposition, då det förväntas av socialsekreteraren att denne i yttrandet redogör för relevanta fakta om den unge.

3.4 Vårt tillvägagångssätt för analys av empiri

Utredande socialsekreterare beskriver den unge lagöverträdaren utifrån förutbestämda kriterier, men avgör själv vad som skall tolkas in under dessa kriterier. Genom det sätt socialsekreteraren framställer den unge kommer diskurser till uttryck i texten. Yttrandet blir sedan, tillsammans med tillhörande handlingar offentligt i samband med att domen förkunnas. Dessa dokument har vi sedan studerat genom upprepad läsning med syfte att se vilka diskurser som är framträdande utifrån Laclau och Mouffes diskursteori (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Vi har framförallt studerat yttrandets innehåll med fokus på ordval, meningskonstruktioner, formuleringar, vem det är som uttrycker sig i texten samt yttrandets roll i domen. Utifrån Laclau och Mouffes diskursiva begrepp har vi sedan belyst diskurserna vi funnit. När vi har tolkat yttrandet utifrån de diskursiva begreppen har vi bidragit till att omstrukturera och ifrågasätta diskursordningen.

3.5 Metodproblem samt kritik mot diskursanalys

Vi är medvetna om att vår roll och våra tolkningar har en betydelse i den kvalitativa metoden. Vår förförståelse, vår identitet, våra värderingar samt övertygelser påverkar uppsatsprocessen

(Aspers, 2007). Vi har därför försökt att arbeta opartiskt och förutsättningslöst samt ställt oss främmande inför materialet, vilket vi till viss del också har varit. Ingen av oss har tidigare tagit del av dessa typer av dokument eller varit del av en lagöverträdelseprocess. Trots detta har vi åsikter, kunskaper och värderingar om vårt ämnesval och därmed har vi en uppfattning om verkligheten. Detta kan göra det svårt att undersöka diskursen. Texternas egenskaper och innehåll sätter även gränser för tolkning vid diskursanalys. Vi anser dock inte att detta är ett stort problem, då vi inte ämnar påvisa något generellt vedertaget resultat (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Vi har som mål att våra kunskaper och värderingar inte skall överskugga analysen.

Ett problem som dock inte går att förebygga eller förhålla sig till är det faktum att vi använder oss av diskursanalys och då accepterar att verkligheten är socialt skapad och att sanningar därmed är olika uppfattningar. Vi är medvetna om att vår uppsats inte speglar verkligheten. Det är inte vårt ämnesval som har bestämt de teoretiska och metodologiska valen, utan det är vår filosofiska och teoretiska ram som har bidragit till att konstruera vårt ämnesområde. Detta gör att samma företeelser kommer att uppfattas olika, vissa kommer att framhävas och andra kommer att ignoreras (Winther Jörgensen & Phillips, 2000).

3.6 Etiska överväganden

I enlighet med vetenskapsrådets konfidentialitetskrav kommer vi att hantera och bearbeta vårt empiriska material så att beskrivningar av fall, domar och personer inte direkt skall framgå (Vetenskapsrådet, 2002). Därför har vi valt att avidentifiera citat från vår empiri i analysdelen, trots att all vår empiri är offentligt material. Vi har dock valt att behålla en del av de på namn områden och orter som omnämns i de offentliga dokumenten (socialtjänstens yttrande och dom), då dessa spelar en betydande roll i vår analys trots att vi är medvetna om att identiteter på detta sätt kan härledas. De uppgifter och dokument vi samlar in kommer givetvis inte att användas för något annat syfte än arbetet med vår uppsats, i enlighet med det nyttjandekrav Vetenskapsrådet förespråkar (ibid.).

Det har varit svårt att på förväg sätta upp regler eller förhållningssätt att följa. Vi har därför valt att tillämpa de etiska riktlinjerna som en integrerad del i vårt uppsatsskrivande och kommer att tillämpa ett etiskt förhållningssätt i de situationer där det krävs (Aspers, 2007).

3.7 Arbetsfördelning

Eftersom vi är två uppsatsförfattare redogör vi här för arbetsfördelningen i uppsatsen. Vi har gemensamt kommit fram till uppsatsämne och därefter arbetat fram problemformulering, syfte och frågeställningar. Tillsammans diskuterade vi fram lämplig teori och metod. Därefter letade Sofie upp litteratur, vilken vi sedan fördelade mellan oss. Mikaela har tagit ett större ansvar gällande teori och metod. Vi har båda tagit del av all empiri och tillsammans bearbetat den på ett systematiskt sätt. Analysdelen har vi i stor utsträckning delat upp och skrivit var för sig, vi har dock delgivit, diskuterat och hjälpt varandra under arbetets gång. Sedan sammanställde vi texten tillsammans och diskussionen har vi producerat gemensamt.

4. Empiri och analys

I detta avsnitt kommer vi att presentera vårt empiriska material och analysera detta med hjälp av Laclau och Mouffes diskursangreppssätt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) samt tidigare forskning. Då vi inte har möjlighet att presentera texterna i sin helhet har vi valt ut de delar vi anser tydligast visar de diskurser vi upptäckt. Slutligen sammanfattar vi vår empiri och analys.

4.1 Påföljden konstituerar den unge

Något som går att urskilja i stort sett alla yttranden vi tagit del av är att socialsekreteraren bygger upp yttrandet för att passa en viss påföljd. De unga lagöverträdarna beskrivs på olika sätt i yttrandena för att ge en bild av att den unge passar för den föreslagna påföljden. Enligt Margaretha Järvinen (2002) skapar systemet klienterna och utifrån speciella föreställningar om klienternas sociala problem designas specifika klienttyper. Utredande socialsekreterare utreder och omdefinierar ärenden för att de ska passa in i de åtgärder som anses lämpliga.

Ett yttrande utformas för att ge en bild av den unge samt göra en bedömning om den unge är lämplig för några insatser hos socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2009). I ett av yttrandena (B5903-08) föreslår socialsekreteraren att bestämmandet av påföljden för den unge lagöverträdaren lämnas till beslutande domstol att avgöra, då socialtjänsten har provat flera olika alternativ och inga av dessa har gett några resultat. Anledningen till yttrandet är att den unga är misstänkt för hot mot tjänsteman. Socialsekreteraren redogör i yttrandet för en gedigen lista över brott den unge har varit misstänkt för enligt polisens misstankeregister. Vidare beskrivs den unge som en person med många problem och negativa egenskaper. Nedan följer två exempel:

”/.../ X dras till kriminalitet och kriminella gäng. Uppges ha svårt i kamratrelationer och fungerar inte bra med för många jämnåriga omkring sig.” (B5903-08)

”/.../ problematisk skolgång och även aggressiva utbrott i hemmet.” (B5903-08)

Under rubrikerna skola/fritid samt kamratrelationer beskrivs den unges skola, kamratrelationer och till viss del även fritidssysselsättningar som tillkortakommanden med väldigt få och i vissa fall inga positiva kommentarer. Exempelvis finns följande att läsa:

”.../ inte slutfört ordinarie skolgång/.../ingen organiserad fritidsaktivitet...” (B5903-08)

”.../ X dras till kriminalitet och till kriminella gäng.” (B5903-08)

”.../ uppges ha svårt i kamratrelationer /.../ fungerar inte bra med för många jämnåriga omkring sig.” (B5903-08)

Under rubriken hälsa fortsätter socialsekreteraren att beskriva den unges i detta fall psykiska svårigheter som någonting allvarligt som på grund av att den unge motsätter sig medicinering inte går att hantera eller förbättra. Nedan följer exempel på detta ur yttrandet:

”.../ svåra raseriutbrott /.../ symptom inom ramen för ADHD samt beteendestörning och trotsyndrom /.../ hyperaktivitet och impulsivitet /.../uppförandestörning” (B5903-08)

”X motsätter sig medicinering.” (B5903-08)

Socialsekreteraren gör även bedömningar baserat på antaganden från tidigare utredningar, vilka leder till påståenden om den unges person. Exempelvis beskrivs den unge lagöverträdaren på följande sätt:

”X är rädd och osäker, vilket medför att X är lättledd.” (B5903-08)

Citaten ovan ger intrycket av att den unge som person är rädd och osäker samt lättledd trots att detta endast är socialsekreterarens bedömning. Socialsekreteraren ses i detta fall som mest initierad att uttala sig om vad som är sanning, så är även fallet i de övriga yttrandena vi tagit del av. I varje kontext där den aktuella diskursen verkar existera en talordning över vem som anses bäst lämpad att uttala sig (Börjesson, 2003). Den unge har beskrivits så att det slutligen inte finns några alternativ, annat än att överlåta till rätten att bestämma påföljd. Exempelvis skriver socialsekreteraren följande:

” Utredaren bedömer att socialtjänstens frivilliga insatser är uttömda och överlåter till rättsväsendet att besluta om påföljd för X.” (B5903-08)

”X har inte visat någon empati eller förståelse för människor som korsat hans väg och råkat ut för hans aggressioner.” (B5903-08)

”.../det finns inget i X beteende från tiden på Y som visar på större insikt eller större empati för sin omgivning. Det har i tidigare utredningar inte framkommit något som tyder på att X ämnar ändra sin livsstil på egen hand. Det förefaller tvärtemot förödande att tro att X skall ändra sig och sluta med kriminella handlingar. Om X obehindrat ges möjlighet att fortsätta sin kriminella bana kommer hans framtida utveckling allvarligt att skadas.” (B5903-08)

Socialekreteraren har inte enbart överlåtit till rätten att bestämma påföljd utan har med sin beskrivning av den unge inte gett rätten några andra alternativ. Detta genom att i yttrandet skriva att den unge inte visat några tecken på förändring eller empati för sin omgivning. Texten byggs upp genom att beskriva den unges brister i olika moment och på så vis fixera distinktionen mellan bristerna för att bilda en sluten diskurs (Börjesson, 2003), i vilken det till sist inte finns andra alternativ än sluten ungdomsvård. Detta sker trots att det inte är socialtjänstens uppgift att ta ställning till påföljd (Socialstyrelsen, 2009).

Ord i följande meningar från yttrandet får en avgörande betydelse för diskursen, exempelvis att insatserna är ”uttömda” samt att det ”inte” finns något i den unges beteende som visar på större insikt eller empati för sin omgivning. Dessa ord är enligt Laclau och Mouffes diskursteori (Winther Jørgensen & Philips, 2000) så kallade nodalpunkter, det är kring dessa ord som de andra ordnas och får sin betydelse genom. Ytterligare en nodalpunkt kan anses vara då utredande socialekreterare skriver att det förefaller ”förödande” att tro att den unge lagöverträdaren skall ändra sig. Inte mycket positivt har skrivits om den unge och en gedigen lista över brottsmisstankar har listats. I ett annat yttrande (B4785-08) är det däremot tvärtom, den unge beskrivs i positiva termer för att matcha den föreslagna påföljden ungdomstjänst. I detta fall är yttrandet begärt då den unge är misstänkt för olaga hot.

Under rubriken skola/fritid i yttrandet beskrivs en fungerande skolgång, fungerande kamratrelationer och olika intressen. Socialekreteraren har även valt att informera om den unges framtidsplaner. Nedan följer exempel på detta:

”X studerar på fordonstekniskt program på Y:s fordonstekniska gymnasium. X uppger att han trivs bra på skolan och att han i framtiden gärna vill arbeta som MC- eller bilmekaniker.”
(B4785-08)

”På sin fritid tycker X om att meka och träffar gärna vänner. X har tidigare sysslat med olika idrotter /.../ X vill gärna komma igång och träna på gym.” (B4785-08)

I denna diskurs blir en nodalpunkt ordet ”gärna”. Genom att beskriva att den unge gärna träffar vänner och gärna vill komma igång och träna får diskursen en positiv innebörd där den unge uttrycks ha en vilja och förmåga som talar för den unge.

De utredande socialsekreterarna har genom texternas uppbyggnad skapat diskurserna via uteslutning av andra betydelsemöjligheter (Winther Jörgensen & Phillips, 2000) och därmed konstitueras en ungdom för att matcha den föreslagna påföljden. Detta gör att bilden av den unga framställs på ett sätt som är mer eller mindre positiv och olika påstående om den unges personlighet används och blir legitima samt uppfattas som sanningar. Genom att åtskilliga gånger i ett yttrande konstituera den unge på ett negativt eller positivt sätt bekräftas legitimiteten. Detta sätt att skriva yttranden kan, om inte annat, påverka rättens samt läsarens föreställning om den unge.

4.2 Beteende och acceptans

I yttrandena tycker vi oss se att socialsekreterarna tydligt redogör för vad som är acceptabla handlingar och beteende samt vad som inte är det. Enligt Kerstin Svensson (2000) är det vanligt att socionomerna ofta beskriver brister som anses finnas kring ungdomen och menar att det beror på att de söker efter bristerna. I vissa fall kan detta anses berättigat exempelvis då åklagaren begär en redogörelse för den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt eller då yttrandet innehåller uppgifter om känslö- och beteendemässig utveckling hos den unge (Socialstyrelsen, 2009). Diskursen om beteende och acceptans byggs diskursivt upp genom beskrivningar av önskvärda beteenden samt tydliga redogörelser för vad utredande socialsekreterare anser vara oacceptabelt. Några exempel på acceptabla och önskvärda beteenden tagna ur yttranden följer nedan:

”X har ambitiösa planer kring framtiden med högskoleutbildning och drömmar om ett bättre liv, men har svårt att klara av att arbeta för att komma ifrån kriminaliteten.” (B6206-08)

”Idag berättar X att han arbetar med att kunna hantera sin ilska och att det fungerar bättre. Han menar att han försöker att ”tänka efter före” för att inte hamna i en situation som kan vara negativ för honom om själv.” (B4785-08)

”X har inte misstänkts för nya brott och har under inledningen av höstterminen haft en fungerande skolgång.” (B5435-08b)

Att ha ambitiösa planer kring framtiden så som högskoleutbildning, att arbeta med att hantera sin ilska eller ha en fungerande skolgång ses enligt socialsekreteraren som styrkor hos den unge och därmed som önskvärda beteenden. Däremot att misshandla, råna, inte ha förmågan att kunna hantera sin ilska eller att inte ha en fungerande skolgång ses som oacceptabla beteenden, exempel på dessa följer nedan:

”Det är utredarens uppfattning att X fortfarande verkar ha ett beteende där han när han blir arg bruser upp och betar sig på ett sätt som inte är acceptabelt och att X därför behöver träna sig i att hantera humöret på ett bättre sätt. Trots att såväl X som skolan uppger att det har blivit bättre under hösten visar han genom sitt beteende att han inte hanterat humöret på ett tillräckligt bra sätt för att undvika att hamna i situationer som kan föranleda en polisanmälan.” (B5435-08b)

”.../ X normbrytande beteende innefattande misshandel, rån, ingen skolgång samt att han ibland stannade hemifrån hela natten.” (B5903-08)

”Genom tidigare anmälningar till socialtjänsten från polisen och skolan, samt de utredningar som genomförts inom socialtjänsten är det tydligt att X har haft ett normbrytande beteende och att det funnits ett vårdbehov hos X.” (B5435-08a)

Begreppen och orden arg, brusa upp, misshandel, rån, ingen skolgång, tidigare anmälningar till polisen eller socialtjänsten samt kriminalitet står i de flesta fall för normbrytande beteende. Begreppet normbrytande beteende kan dock stå för ett eller flera av ovanstående begrepp/ord. I flera yttranden förklaras uttrycket normbrytande beteende, begreppet får därmed sin mening, i vissa fall finns dock ingen förklaring. I de fall där förklaringen saknas kan det vara svårt att veta exakt vad begreppet skall innebära. Då det ej finns någon förklaring som ger begreppet betydelse kan begreppet; normbrytande beteende anses vara det Laclau och Mouffe (Winther Jørgensen & Philips, 2000) benämner som element. Element är tecken som inte fått sin mening fixerad och därmed fortfarande är mångtydiga. Begreppet normbrytande beteende får

därmed olika betydelser i olika yttranden, det kan vara allt ifrån att behärska sitt humör till kriminalitet och ingen skolgång. Försök till att ge normbrytande beteende en entydig betydelse görs i vissa yttranden, dock fixeras betydelsen aldrig fullständigt och kan därmed undergrävas och förändras av det diskursiva fältets mångtydighet. Begreppet kan ständigt få nya betydelser och omskrivas genom reproduktion (Winther Jørgensen & Philips, 2000).

Ytterligare exempel på beteenden som socialsekreteraren finner oönskade samt ger sin egen uppfattning om framkommer i yttrandet som följer nedan:

”X kriminella livsstil och de val han gör, tyder på en allvarlig brist på respekt för de normer och regler som gäller i samhället och även brist på respekt för sin omgivning.” (B5903-08)

Socialsekreterare har gjort bedömningen att den unge i yttrandet ovan har en allvarlig brist på respekt för normer, regler samt omgivning. Enligt diskursteorins begrepp artikulering får ordet ”livsstil” i citatet ovan mening först genom att ordet kriminell presenteras. Innebörden av ordet livsstil blir då negativ. Det presenteras för en rad oönskade beteenden men även oönskade handlingar i yttrandena. De handlingar som utredande socialsekreterare presenterar i yttrandena som negativa är genomgående kriminella. Då det är kriminella handlingar, dvs. brottsliga, är det till skillnad från redogörelsen över oönskade beteenden inte enbart socialsekreterarens personliga åsikter utan samhällets allmänna uppfattning om vad som anses vara oacceptabelt.

4.3 Social bakgrund

Det är tydligt hur yttranden skiljer sig åt. Både i längd och utformning och även vad som tolkas som relevant och som nödvändig information i sammanhanget. Ett yttrande (B4218-08) vi tagit del av är en och en halv sida långt; inom ramen för dessa sidor har de staplat upp person- och adressuppgifter gällande den unge samt dennes vårdnadshavare. Redogörelsen för den unges situation är sammanfattad på tretton rader dataskrivna text. Dessa tretton rader text är i sin tur uppdelade på sex olika rubriker. Det längsta yttrande vi tagit del av (B5903-08) är, i motsats till ovan, på sex sidor, även här inräknat förstasidan med person- och adressuppgifter. Texten som följer under de olika rubrikerna är betydligt mer utförlig. Skillnaden i mängden information som presenteras av den unge i dessa nämnda yttranden är märkbar och bilden av den unge i det senare exemplet blir således betydligt mer nyanserad än den förra.

Även Tärnfalk (2007) gjorde i sin avhandling upptäckten om att yttranden utformning samt innehåll varierar. Skillnaderna i utformning och nyansering blir tydliga genom ordval och vilken typ av information som den utredande socialsekreteraren väljer att redovisa i yttrandet. I det kortare yttrandet har tyngdpunkten lagts under rubrikerna skola/fritid samt familj/bostad, i det längre yttrandet ligger tyngdpunkterna under rubrikerna tidigare kontakter med socialtjänsten samt kriminalitet/missbruk. Exempelvis skrivs följande ur det kortare yttrandet som har en mer positiv framtoning:

”X har efter grundskolan gått ett år på IV-programmet. Hon började höstterminen -08 på Mediegymsnasium i Malmö och trivs bra.
På fritiden är X mest med kompisar. De brukar prata eller titta på film.” (B4218-08)

Några exempel ur det längre yttrandet som har en mer negativ framtoning av den unge går följande att läsa under nämnda rubriker:

”X polisanmälades vid två tillfällen, en gång för olaga hot och misshandel och en gång för personrån samt försök till personrån./.../ Trots insatsen fortsatte X normbrytande beteende...” (B5903-08)

”X togs av polisen första gången när han var 13 år.” (B5903-08)

Enligt handboken Socialstyrelsen (2009) nyligen gett ut med rekommendationer för hur socialtjänsten bör handlägga ärenden gällande unga lagöverträdare skall yttrandet bland annat innehålla information som är nödvändig för att domstolen skall kunna bilda sig en uppfattning om den unge. Med denna vaga och öppna beskrivning blir det upp till utredande socialsekreterare att själv tolka vad som anses som nödvändig information i det enskilda fallet. Vad utredande socialsekreterare anser vara nödvändig information att presentera i yttrandet blir därmed en diskurs. Ordet ”nödvändig” kan i det här fallet ses utifrån diskursanalysens begrepp ”flytande signifikans”, dvs. att ordet är öppet för tolkning och kan få många betydelser (Bergström & Boréus, 2005). I en del yttrande som vi tagit del av har vi kunnat se att den unges sociala situation redovisas på olika sätt. Dock har angivelser om i vilken ort, men även i vilken stadsdel den unge är bosatt i redovisats på liknande sätt i flera yttranden, se exempel nedan:

”Moder bor sedan i juni månad i en lägenhet på Åkershus i Staffanstorp. Fader bor inneboende på Håkanstorp i Malmö” (B5903-08)

I citat ovan redovisas inte bara vilken stadsdel den unge är bosatt i utan också vilken typ av bostad ungdomen bor i. Denna angivelse har förekommit upprepade gånger i vår empiri, nedan följer ytterligare exempel:

”X biologiska pappa har flyttat till Sverige för cirka ett år sedan och bor nu i en lägenhet i Landskrona.” (B 6206-08)

”X bor med sin moder och två syskon i en lägenhet i Landskrona.” (B6207-08)

När typen av bostad den unge och/eller dess vårdnadshavare bor i presenteras i yttrandet har det i vår empiri alla gånger utom en (B1199-08), då det rörde sig om ett radhus, rört sig om boendetypen lägenhet. Detta kan tolkas som ett sätt för utredande socialsekreterare att visa på den unges sociala status och ett sätt för socialsekreteraren att exempelvis kategorisera utifrån klass. Denna tolkning förstärks ytterligare då även stadsdelen de bor i presenteras i yttrandet och detta görs endast när det är stadsdelar kända som ”lågstatusområden”. Enligt Socialstyrelsen (2009) skall denna information endast framgå då det kan anses nödvändigt. Socialsekreterarna har därmed funnit informationen nödvändig för att domstolen skall kunna bilda sig en uppfattning om den unge. Ibland anser dock utredande socialsekreterare det fullt tillräckligt att endast ange vilka personer som hushållet består av och/eller endast ange den unges adress, enligt exemplen som följer:

”X bor hos sin fader Y sedan maj 2007.” (B926-08)

”X bor tillsammans med sin mamma och fem av sina sex syskon på ovanstående adress.” (B 6206-08)

”X bor tillsammans med fadern, hans fru och fyra halvsyskon på ovanstående adress.” (B 4218-08)

Med ovanstående adress syftas den adress som anges på alla de yttranden vi tagit del av, på dess inledande sida tillsammans med exempelvis personuppgifter om den unge samt dennes

vårdnadshavare. Att hänvisa till den adress som tidigare presenterats i yttrandet blir ett sätt för socialsekreteraren att ange den unges bostadsförhållande på ett mer neutralt vis.

4.3.1 Sociala värderingar

Vi har även lagt märke till att socialsekreteraren i två fall finner det nödvändigt att i yttrandet redogöra för sina sociala värderingar. I ett fall anges vilka böcker den unge har läst, i ett annat fall anges för vilken mängd samt typ av alkohol den unge dricker när denne är på fest.

Redogöranden som dessa skall tas med om det är av betydelse för rättens bedömning av den unge (Socialstyrelsen, 2009). Utredande socialsekreterare kan därmed ha ansetts finna denna information vara av sådan vikt. Då har det sett ut på följande sätt:

”På fritiden berättar X att han brukar läsa böcker. Han har läst Lasermannen, Snabba cash och Gangsterbröder.” (B6206-08)

”X festar nu ca 5-6 ggr i månaden. När hon är på fest dricker hon ca 5-6st drinkar, 2-3st starköl 2-3st shots tequila eller sambucca.” (B926-08)

Att den unge själv berättar att han brukar läsa böcker tolkas som positivt då läsning generellt sett gynnar utvecklingen, men när vilken typ av böcker sedan presenteras omdefinieras bilden till mer negativ bild. Syftet med meningen kan vid en första anblick tolkas tala till fördel för den unge men vid närmare eftertanke upplevs syftet istället vara att redogöra för ytterligare ogynnsamma företeelser. Utredande socialsekreterare lägger på detta sätt en värdering i vilka böcker som är ”bra” böcker. I det andra citatet avseende alkoholvanor har socialsekreteraren funnit det nödvändigt att beskriva exakt vilken typ av alkohol samt mängd som den unge förtär. Socialsekreteraren kan genom denna framställning anses ha lagt en värdering om vilka spritsorter som är bra/mindre bra. Hur dessa sociala värderingar kan anses vara till hjälp för domstolens bedömning skulle kunna ifrågasättas.

4.4 Fäder och mödrars roller i socialtjänstens yttranden

Den unges vårdnadshavare; moder och fader kommer till tals och framställs olika i vår empiri. Tärnfalk (2007) menar att det överlag skiljer sig i vilken utsträckning den unge samt vårdnadshavarna kommer till tals i yttrandena. Vi fann att modern uttalade sig och blev citerad, medan fadern vid få tillfällen kom till tals och i de få fall då denne kom till tals var det ofta tillsammans med modern, då uttryckt som en familj. I grova drag framträder fadern som

en motpol till modern. Den unge har ingen kontakt eller träffar fadern på helgerna. Fadern är i vissa fall trots sin position som vårdnadshavare till den unge inte ens tillfrågad att delta eller uttala sig i yttrandet.

I diskurser har inte alla aktörer, i detta fall fäderna, tillträde till de subjektpositioner som efterlämnas i diskurserna (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Fäderna har i detta fall kategoriserats som en ”mindre viktig person” i den unges liv, vilket i sin tur har påverkat deras handlingsförmåga, då de inte fått komma till tals i yttrandena. Modern däremot kan anses ha en subjektposition, vilket innebär att modern får uttala sig om den unge och hennes uttalande blir kategoriserade som sanningar. Exempel på detta följer nedan:

”Mamma säger att hon känner till de flesta av X kompisar och har inte upplevt någon oro över hur dessa påverkat X negativt.” (B5435-08a)

”X mamma beskriver att skillnaden på dottern idag och för ett år sedan är som natt och dag.” (B2597-08)

”Modern beskriver X som mogen och ansvarstagande.” (B6207-08)

”Modern känner de vänner som X talar om och hyser ingen oro över hur dessa vänner påverkat X.” (B6207-08)

Utredande socialsekreterare tycks i dessa fall lyssna och värdera mödrarnas uttalanden som sanningar. Dessa sanningar kan på så vis få konsekvenser då de vägs in och i sin tur spelar en roll vid valet av påföljd för den unge lagöverträdaren.

Mödrarna tycks framförallt uttala sig om kamratrelationer, den unge lagöverträdarens beteende samt skolgång. Mödrarna konstrueras som en homogen grupp, knutna till vissa praktiker och uttalanden i gemensamma kategorier. Deras uttalanden problematiseras inte och inte heller de effekter de leder till. Fäderna konstrueras däremot som en heterogen grupp och kommer till tals i olika kategorier. I några yttranden krävs det att fadern ingår i en ”familj” för att komma till tals. I dessa fall ser det ut på följande sätt:

”Föräldrarna uppger att det fungerar bra med X. Han är mycket hemma och hjälper till med städning och matlagning och är han ute kommer han hem i tid” (B5435-08b)

”Föräldrarna uppger att de har träffat X kamrater och att de bor i samma område som dem och att de tycker att det är bra kamrater.” (B5435-08b)

”Föräldrarna berättar att X har ett individuellt anpassa schema och att de har haft ett elevvårdsmöte kring det för några dagar sedan.” (B1199-08)

Dock är de fall där uttalanden kommer från föräldrarna som ”familj” få, en anledning till detta kan vara att alla föräldrar till de unga i våra elva yttranden är separerade, samt uppges i flera fall ha samarbetssvårigheter. Även om en fader i vissa fall kommer till tals utan definitionen familj så fungerar han inte som någon subjektposition utan som en del i en diskurs. Uttalanden får inte någon större plats i yttrandena och socialsekreteraren tycks inte lägga någon större vikt vid dem. Uttalandena driver inte diskursen utan konstaterar snarare något som tidigare sagts. Ett exempel där en fader beskriver vad en moder redan sagt följer nedan:

”X mamma beskriver att skillnaden idag och för ett år sedan är som natt och dag./.../Fadern beskriver också att X blivit sig själv igen och att han inte längre känner oro för henne på det sätt han gjort tidigare.” (B2597-08)

I de flesta fall framkommer det tydligt i yttrandet om socialsekreteraren har tagit kontakt med den unges vårdnadshavare samt andra kontakter då det redovisas i utredningsförfarandet. I ett ärende (B4876-08) har utredaren inte lyckats att få tag på modern men däremot haft kontakt med fadern, trots det så har fadern inte fått komma till tals i yttrandet. Samma fenomen kunde vi se i ett annat ärende (B5903-08), där redogör socialsekreteraren för att ha haft kontakt med den unges vårdnadshavare både genom besök samt via telefon. Trots det har inte någon av vårdnadshavarna kommit till tals i yttrandet utan det bygger helt på socialsekreterarens egen beskrivning av den unge utifrån den samlade informationen av dennes situation.

4.5 Yttrandets tillämpning i domen

Yttrandets tillämpning i domen ser olika ut. I tre ärenden (B4218-08, B5435-08a samt B5435-08b) omnämns inte att ett yttrande inhämtats av åklagaren och yttrandet används inte heller på något annat sätt i domen. Förvisso är ett av dessa tre yttrande (B4218-08) så pass kortfattat och utifrån Socialstyrelsens (2009) rekommendationer bristfälligt att det inte finns mycket att använda sig av i domen. I två ärenden (B5903-08 och B2597-08) omnämns yttrandet endast vid ett tillfälle i domen och då oftast kortfattat:

”Socialförvaltningen Staffanstorps kommun har gjort bedömningen att X inte är lämplig för ungdomstjänst. De har dessutom förklarat att socialtjänstens frivilliga insatser för X är uttömda. Några insatser med stöd av lagen om vård om unga är inte planerade av Socialförvaltningen.” (B5903-08, utdrag ur domen)

”Socialförvaltningen i Lunds kommun har avgett yttrande. I detta görs bedömningen att X inte har ett särskilt vårdbehov och att hon är lämplig för ungdomstjänst. Eftersom X inte samtycker till att utföra ungdomstjänst, bör påföljden med hänsyn till hennes ungdom bestämmas till 80 dagsböter. Med beaktande av vad som framkommit om X ekonomiska förhållanden bör varje dagsbot fastställas till 50 kr.” (B2597-08, utdrag ur domen)

Även om de yttrande vi tagit del av i snitt omfattar omkring tre sidor information om den unge är informationen många gånger sparsamt omnämnt och omdiskuterat i domen. Trots få ord om yttrandet i domen blir det ändå tydligt att domstolen i ärendena ovan tagit del av yttrandena. I det senare fallet blir det även tydligt att informationen har påverkat utfallet av domen då dagsboten bestämdes utifrån redogörelsen av den unges ekonomiska förhållande.

I motsats till ovan nämnda ärenden har vi tagit del av ärenden (B6207-08 och B926-08) där yttrandet fått större utrymme i domen:

”Barn- och ungdomsförvaltningen i Landskrona kommun har avgett ett yttrande i målet. Av det framgår bland annat följande. X är aktuell hos socialtjänsten /.../. Det har framkommit att hennes skolsituation inte är tillfredsställande och man känner oro för hennes mående. Socialförvaltningen har ansett det angeläget att göra en mer grundlig utredning av hennes situation och ansett att hon har ett särskilt vårdbehov /.../.” (B6207-08, utdrag ur domen)

”Tingsrätten delar socialförvaltningens uppfattning att X har ett särskilt vårdbehov och att ungdomsvård därför skulle vara en lämplig påföljd. Ungdomsvård /.../ bygger dock på frivillighet. Då X har motsatt sig det föreslagna ungdomskontraktet kan en sådan påföljd inte dömas ut.” (B6207-08, utdrag ur domen)

”Då X bedömts lämplig för ungdomstjänst och också förklarat sig villig genomföra sådan är denna påföljd den lämpligaste.” (B6207-08, utdrag ur domen)

I denna dom har information hämtad ur yttrandena legat till grund för diskussion i domen och information om den unge presenteras i större utsträckning i denna dom än ovan omnämnda ärenden. Tilläggas kan göras att utseendet på de domar vi tagit del av, både utformning och längd, skiljer sig. I takt med att domens textmassa ökar, ökar således även mängden presenterat innehåll och på vilket sätt information från yttrandena används. Liksom i följande dom har uppgifter om den unge som genom yttrandet framkommit vid upprepade tillfällen använts i domen:

”Av ett yttrande från Landskrona kommun Barn- och ungdomsförvaltningen, framgår att X inte tidigare var känd inom socialtjänsten i Landskrona. /.../ Av utredningen framgår att det finns en stor oro kring X /.../” (B926-08, utdrag ur domen)

”Med hänsyn till att socialförvaltningen inte ännu kunnat presentera någon vårdplan saknas möjligheten för tingsrätten att döma till ungdomsvård. Då X har befunnits lämplig för ungdomstjänst och också förklarat sig villig genomföra sådan framstår det som den lämpligaste påföljden för henne.” (B926-08, utdrag ur domen)

I vissa ärenden har vi även kunnat se att beskrivande ord som socialsekreteraren använt sig av i yttrandet återkommer även i domen. I citatet som följer, vilket är taget ur ett yttrande, beskriver socialsekreteraren sin oro över den unges utveckling:

”Undertecknad anser att det finns en oro för att X utvecklas ogynnsam på grund av kriminellt beteende. Han har varit misstänkt för ett stort antal brott och är dömd för tre av dem och har skyddstillsyn under ett år till. Undertecknad tycker att det finns ett särskilt vårdbehov, varför en ny utredning öppnas. Ytterligare vårdbehov behöver utredas och därför kommer påverkansprogrammet Kriminalitet som livsstil att vara ett viktigt instrument för mäta X motivation.” (B6206-08)

I domen som följde stod nedanstående motivering till valet av påföljd:

”Av ett yttrande från barn- och ungdomsförvaltningen i Landskrona framgår att det finns en risk för att X utvecklas ogynnsamt på grund av kriminellt beteende och att det därför föreligger ett särskilt vårdbehov. Det finns med hänsyn till utredningen om X personliga förhållanden inte tillräckliga skäl att bestämma påföljden till ungdomsvård. Med hänsyn till brottslighetens

straffvärde, /.../, finner tingsrätten dock, som åklagaren angett, att påföljden kan stanna vid fortsatt skyddstillsyn.” (B6206-08, utdrag ur domen)

Ovan ser vi tydligt att yttrandet i detta fall har legat till grund för valet av påföljd. Yttrandet har även i detta fall omnämnts och använts på olika sätt i domen. Socialsekreteraren ger inget förslag på påföljd utan utreder endast huruvida den unge är lämplig till ungdomstjänst eller ej och om ett vårdbehov föreligger, så som det sig bör enligt anvisningarna från Socialstyrelsen (2009). I både yttrandet samt domen används ordet ”ogynnsam”. Genom att upprepa ordet även i domen blir det ett sätt att bekräfta dess legitimitet. Ogynnsam blir textens nodalpunkt vilken styr diskursen (Winther Jörgensen & Phillips, 2000).

Vanligt förekommande i yttrandena är att socialsekreteraren gör en bedömning huruvida den unge är lämplig eller ej att vid en fällande dom dömas till påföljden ungdomstjänst. I yttrandet görs bedömningen:

”Undertecknad anser att X bör vara lämplig till ungdomstjänst då det inte framkommit något som skulle förhindra detta.” (B6207-08)

Denna bedömning ligger sedan till grund för valet av påföljd i domen:

”Då X bedömts lämplig för ungdomstjänst och också förklarat sig villig genomföra sådan är denna påföljd den lämpligaste.” (B6207-08, utdrag ur domen)

Ytterligare exempel där socialsekreteraren i yttrandet gör en bedömning:

”X har en psykisk problematik som mycket väl kan ha spelat in i den brottslighet hon är misstänkt för men för detta har hon erhållit hjälp från annat håll. Av denna anledningen kan det inte bedömas finnas ett särskilt vårdbehov. Bedömningen görs däremot att hon skulle vara lämplig för ungdomstjänst och att det skulle fylla en viktig funktion /.../.” (B2597-08)

I domen följdes detta i sin tur upp:

”Socialförvaltningen i X kommun har avgett yttrande. I detta görs bedömningen att X inte har ett särskilt vårdbehov och att hon är lämplig för ungdomstjänst. Eftersom X inte samtycker till

att utföra ungdomstjänst, bör påföljden med hänsyn till hennes ungdom bestämmas till 80 dagsböter. (B2597-08, utdrag ur domen)

En nodalpunkt i dessa fall är ordet ”lämplig”. Att utredande sekreterare bedömer den unge som lämplig att utföra ungdomstjänst styr helt diskursen vilket senare även styr diskursen i domen (Winther Jörgensen & Phillips, 2000). Tingsrätten går på utredande socialsekreterares bedömning att ett vårdbehov inte föreligger och att den unge är lämplig för ungdomstjänst.

Sammantaget har yttrandena omnämnts i varierande skala i de domar som följt; från att inte ha omnämnt yttrandet i domen, eller på ett uppenbart sätt använt dess innehåll, till att det varit en integrerad del i domen och påverkat utfallet. Då domstolen inte gjort en direkt hänvisning till yttrandets innehåll kan det dock ändå inte helt uteslutas att yttrandena trots allt har haft en betydelse för domen, detta har även Tärnfalk (2007) poängterat i sin avhandling.

4.6 Sammanfattning av empiri och analys

Vi frågade oss hur den unge konstrueras och framställs diskursivt i socialtjänstens yttranden? Vår empiri visade att den unge beskrivs och framställs på ett sätt som är mer eller mindre positivt och påstående om den unges personlighet är återkommande. Socialsekreteraren bygger upp yttrandet genom beskrivningar av den unge och dennes situation för att passa en viss påföljd. En annan fråga vi ställde var hur social bakgrund, sociala värderingar samt beteende och acceptans framställs och konstrueras diskursivt i socialtjänstens yttranden? Vi fann att utredande socialsekreterare i vissa fall anser att en specifik presentation av den unges sociala bakgrund är nödvändig medan andra socialsekreterare utesluter denna information. Genom att specifikt ange bokval, alkoholkonsumtion och bostadsform tycker vi oss kunna se att socialsekreterarens sociala värderingar lyser igenom. Diskursen om beteende och acceptans byggs upp genom beskrivningar av önskvärda beteenden hos den unge, samt tydliga redogörelser för vad socialsekreteraren anser vara oacceptabelt.

Vidare frågade vi oss i vilken utsträckning den unges vårdnadshavare kommer till tals och framställs i socialtjänstens yttranden? Vår empiri visade att det finns en skillnad för i vilken utsträckning den unges vårdnadshavare kommer till tals i yttrandena. Detta trots att kontakter och möten med den unges vårdnadshavare ägt rum. I de fall då vårdnadshavarna får komma till tals är det främst modern som kommer till tals. Vid de enstaka tillfällena fadern kommer till

tals är det främst tillsammans med modern då uttryckt som en familj. Den sista frågan vi ville få svar på var i vilken utsträckning yttrandena används i domen och i så fall på vilket sätt? Det visade sig att yttrandet används i mycket varierad omfattning. Vi tyckte oss kunna se att domstolen går på yttrandets linje i många fall och då även använder beskrivande ord om den unge vilka socialsekreteraren använt i yttrandet.

5. Diskussion

Diskursanalysens intentioner är som tidigare nämnts inte att bedöma huruvida diskurserna är riktiga eller felaktiga, utan istället att undersöka vilka diskursiva mönster som kan urskiljas. I detta avsnitt kommer vi att sammanfatta de diskursiva mönster vi funnit i vår empiri och diskutera vilka konsekvenser dessa kan få för olika aktörer. Vi kommer slutligen att dela med oss av en del av våra funderingar utöver diskurserna.

Yttranden från socialtjänsten skiljer sig på olika sätt från varandra, vilket vi i likhet med den tidigare forskningen upptäckt. Vi upplevde bland annat att utformandet av yttrandet är annorlunda beroende av vem den utredande socialsekreteraren är och i vilken kommun denne arbetar. Vilka personer som blir tillfrågade att uttala sig om den unge och vilket utrymme detta får i yttrandet är också någonting vi har lagt märke till skiljer sig mellan olika yttranden. I vissa yttranden framgår det att fäderna och mödrarna samt den unge varit delaktiga i utredningen, trots detta har de ej kommit till tals eller citerats i texten. I andra yttranden kan det vara tvärtom att modern och hennes beskrivningar samt åsikter om den unge dominerar yttrandet. Vi fann att mödrar får en subjektposition, där deras uttalanden blir accepterade som en sanning medan fädernas uttalanden får mycket liten plats eller att de upprepar vad mödrarna sagt. Detta kan visserligen ha naturliga förklaringar som att den unge inte är bosatt hos fadern eller inte träffar denne regelbundet, men det skulle också kunna vara så att könsrollerna är så hårt präglade av socialsekreteraren och att det därför blir naturligt för dem att värdera mödrarnas uttalanden som sanna och viktiga för den unge.

Något som styrker de utpräglade könsrollerna skulle kunna vara det faktum att fäderna inte kommer till tals i yttrandena trots att de deltagit i utredningen och deras uttalanden blir därmed ”mindre värda”. Vi finner det upprörande att så skall vara fallet i ett jämställt Sverige år 2009. Denna utredningsmetod kan anses få konsekvenser som påverkar samhället då den fastställer de könsroller som i viss mån existerar i samhället, trots att många verkar för att jämställa de existerande könen. Det kan tyckas anmärkningsvärt att inte socialarbetare skall föregå med gott exempel och tänka på att inte markera de könsroller många arbetar för att motverka. Detta är någonting som vi hade kunnat bygga vidare på och undersökt mer om tiden och utrymmet tillåtit oss.

Vi fann att utredande socialsekreterare var den mest initierade personen att uttala sig. I de flesta fall har det funnits personer som vi anser lämpligen skulle ha fått mer utrymme att uttrycka sig i yttrandet, framförallt den unge själv och dess vårdnadshavare. Den unges situation redogörs i de flesta fall nästan enbart utifrån socialsekreterarens perspektiv och dennes tolkningar.

Då socialsekreterarna är de som är mest initierad att uttala sig i yttrandena kan de även avgöra samt redogöra för vad de anser vara bra respektive dåligt. Exempelvis anses högskoleutbildning och en tanke på framtiden vara någonting bra medan en viss typ av vänner och aggressivitet klassas som dåligt. Detta upplever vi som vinklad information. Antingen framställs den unge i positiva termer och mycket lite negativt går att utläsa, eller framställs den unge helt i negativa termer. Från det vi lärt under socionomutbildningen bör socialsekreteraren redogöra för både positiva och negativa egenskaper hos den unge så att domstolen själv kan bilda sig en uppfattning om den unge.

Vidare har vi lagt märke till att socialsekreteraren i vissa fall finner det nödvändigt att i yttrandet, enligt vår mening, presentera onödig information. Exempelvis vilka böcker en ungdom läst eller hur ofta ungdomen festar och vilken typ av alkohol den unge dricker. Syftet med denna typ av information kan tyckas oklar, även om vi tror att socialsekreteraren ytterligare försöker visa på ogynnsam fakta om den unge. Att utredande socialsekreterare presenterar onödig information och på så vis redovisar för ogynnsam fakta om den unge anser vi hänger ihop med det faktum att textens uppbyggnad i yttrandena är konstruerad för att få den unge att passa för en viss påföljd. Detta är något som vi finner både naturligt och intressant och vi är medvetna om att det inte finns ont om andra alternativ utifrån de befintliga lagarna. Trots denna självklarhet ställer vi oss frågan om hur bedömningen av den unge i detta fall kan följa de krav på objektivitet som är lagstadgade? Enligt oss går det tydligt att se att det är brottet och den unges tidigare kännedom hos socialtjänst och polis som styr vad socialsekreteraren föreslår för insatser. Vill socialsekreterarna förvissa sig om att den unge skall få det hårdare straffet har de i vissa fall gjort det mer eller mindre omöjligt för rätten att välja något annat alternativ. Socialsekreteraren har då radat upp alla brott den unge begått samt beskrivit att den unge exempelvis saknar empati och inte blivit hjälpt av tidigare insatser från socialtjänsten.

Motsatsen, där socialsekreteraren önskar ”hjälpa” den unge lagöverträdaren att få ett mildare straff går även att utläsa. Då skriver socialsekreteraren att den unge har brutit sin kriminella bana, deltagit i deras åtgärdsprogram och visat på förändring. De ovanstående sätten att beskriva den unge får konsekvenser för den unge på det vis att domstolen dömer enligt socialsekreterarens egen uppfattning och tolkning av den unge. Kanske skulle det varit annorlunda om en annan socialsekreterare i en annan kommun utrett den unge? Återigen kan objektiviteten enligt oss ifrågasättas.

Diskursen om social bakgrund är även den en sådan som får oss att fundera. Varför väljer socialsekreteraren att i vissa fall påpeka vilket boende samt vilket område den unge kommer ifrån? Detta kan, trots att det kanske inte alltid är tanken, leda till nedvärderande tankar och osanna slutsatser om den unge. Här anser vi att media och samhället har en avgörande roll, då de står för värderande åsikter om olika områden och bostadssätt. Det kan anses vedertaget att det är ”sämre” att bo i en lägenhet än i en fristående villa; det kan även anses vedertaget att vissa områden är sämre än andra. Det kan exempelvis vara områden som Rosengård i Malmö som blir ”dåligt” framställt i media, eller utpekade som ”problemområden”. Så är även fallet med vissa områden som nämnts i våra yttranden, exempelvis Åkershus i Staffanstorp eller Landskrona. Genom att socialsekreteraren använder denna information även i den löpande texten kan det leda till att rätten omedvetet eller medvetet dömer den unge på förhand på grund av värderingar av område eller bostadssätt. Det kan därmed vara bättre för den unge och objektiviteten om utredande socialsekreterare istället skriver som de gjort i vissa yttranden; ovanstående adress eller att endast ange vilka personer som ingår i hushållet, då det genast blir mer neutralt.

Vi har även funnit det intressant att undersöka i vilken utsträckning yttrandet nämns och på vilket sätt det används i domen. Med hjälp av diskursteorin kunde vi tydligt se att beskrivande ord som socialsekreteraren använder i yttrandet sedan används av domstolen för att beskriva den unge i domen. Om detta är en slump eller om domstolen ser socialsekreterarens bedömning som en sanning kan vi endast spekulera i. I vissa fall upptäckte vi att yttrandet inte ens är omnämnt i domen vilket förvånade oss. Vi ställer oss frågande till varför yttranden inhämtas om de överhuvudtaget inte skall nämnas? I ett fall är det dock förståeligt då yttrandet bestått av knappt en och en halv sida, utan att egentligen innehålla någon information som vi ser att domstolen uppenbart kan ha användning av. I andra ärenden har det

dock varit svårare att se varför yttrandet inte nämnts i domen. I två ärenden används dock informationen från yttrandet frekvent och ligger till grund för diskussion i domen.

5.1 Funderingar som väckts hos oss under arbetets gång

Något vi reagerat på, som ligger något utanför våra valda diskurser, är hur olika yttrandena är uppbyggda, både till utformning och innehåll. Vi har tagit del av yttranden och domar som producerats under år 2008. Först under mars 2009 kom handboken från Socialstyrelsen ut där det preciseras närmare för hur yttrandena ska samt bör skrivas. Dock har ändringarna för utformandet av ett yttrande gällt sedan lagändringen 2007 och det har sedan dess funnits allmänna riktlinjer att följa. Att utredande socialsekreterare tidigare själv har fått tolka dessa riktlinjer för skrivandet av yttrandet ser vi som en förklaring till skillnaderna, dock tycker vi att skillnaderna i vissa fall är så påtagliga att det inte kan vara den enda anledningen. Detta är något vi hade kunnat undersöka vidare om tid hade funnits. Vidare skulle en forskningsfråga kunna vara om, och i så fall på vilket sätt, yttrandet ligger till grund för domstolens val av påföljd. Vi kan inte dra slutsatsen att yttrandet inte har bidragit till utfallet av domen endast på grundval av att yttrandet inte är omnämnt i domen i någon stor utsträckning.

I de flesta yttranden finns en redogörelse för den unges personliga utveckling samt levnadsomständigheter i övrigt. Enligt handboken från Socialstyrelsen skall dessa uppgifter anges först när åklagaren begär det eller om det anses nödvändigt. Vi ställer oss frågan om det är åklagaren som begär dessa uppgifter samtliga fall eller om det är socialsekreteraren som gör bedömningen att domstolen är i behov av denna information. Vi undrar därför om det skulle förändra något om det inte stod med, om utfallet och domen har påverkats?

Slutligen har vi funderat på varför det inte finns en rådande mall i hela Sverige över hur ett yttrande skall skrivas i likhet med BBIC som är en modell för genomförandet av en vårdnadsutredning? Kanske skulle det leda till en mer objektiv bedömning av den unge?

Referenser

Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Boman, Daniel (2009, maj 5) ”Fyrubbling av rån –bland ungdomar” *Metro*. Hämtad 090505: <http://www.metro.se/2009/05/05/98941/fyrdubbling-av-ran-bland-ungdomar/>

BRÅ (2002) *Åklagares, domares och socialtjänstens syn på påföljdssystemet för unga*.

Hämtad 090426:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=02112727394.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050126/4d157c88ecf0aa850af1bfb0a094fb55/02112727394.pdf

BRÅ (2006) *Ungdomar och brott åren 1995-2005*. BRÅ-rapport 2006:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Diskurs. (2009) *Nationalencyklopedin*. Hämtad 090319 från Nationalencyklopedin Online: <http://www.ne.se/kort/diskurs>

Gustafsson, Erik (2007, februari 9) ”Polisens specialgrupp ska stoppa ungdomsbrottsligheten” *Aftonbladet*. Hämtad 090317: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article484601.ab>

Järvinen, Margaretha (2002) ”Hjälpens universum – ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system” I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans. *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.

Leijonhufvud, Madeleine (2008, december 27) ”Skärseld väntar våldtäktsoffer” *Sydsvenska Dagbladet*. Hämtad 090317: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_2247571.svd

Ohlsson, B Lars & Swärd, Hans (1994) *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Prop. 2005/06:165 *Ingripande mot unga lagöverträdare*. Harpsund: Justitiedepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/05/65/4237e608.pdf>

Socialstyrelsen, 2009. *Barn och unga som begår brott. Handbok för socialtjänsten*.
Hämtad 090327 från: <http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/B6DF8ED0-78BC-4F0F-A28A-1E2EE05707A5/13688/20091013.pdf>

SOSFS 2008:30 *Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare*. http://www.sos.se/sosfs/2008_30/2008_30.htm

Svensson, Kerstin (2000) ”Socionomers roll i påföljdsvalet. Vem dömer?” *Apropå*, 1:2000,
Hämtad 090318:
http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=566&module_instance=12

Svensson, Lupita (2006) *Häktad eller omedelbart omhändertagen?: En studie om akuta frihetsberövande av unga lagöverträdare*. Stockholm: Stockholms Universitet.

Tärnfalk, Michael (2007) *Barn och brott. – En studie om socialtjänstens yttrande i straffprocessen för unga lagöverträdare*. Stockholm: Socialhögskolan.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Hämtad 090320:
<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

Whinther Jörgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.